

JAN KUREK*

TRADYCYJNA FORMA A NOWE MATERIAŁY
I TECHNOLOGIE REALIZACYJNE
NA PRZYKŁADZIE KONCEPCJI PROJEKTOWEJ DOMÓW
DLA GAJKOWA K. WROCŁAWIA

TRADITIONAL FORMS, NEW MATERIALS
AND NEW REALIZATION TECHNOLOGIES
IN THE ONE-FAMILY HOUSES PROJECT-IDEA
FOR GAJKÓW NEAR WROCŁAW

Streszczenie

Nowe technologie wykonawcze, nowe rozwiązania konstrukcyjno-materiałowe oraz podwyższone wymagania w zakresie oszczędności energetycznych w budownictwie, a także wdrażanie idei proekologicznych we współczesnych rozwiązaniach projektowo-wykonawczych stwarzają potrzebę poszukiwania nowych rozwiązań dla realizacji form specyficznych dla danego regionu kulturowego.

Przykładem poszukiwania takiego rozwiązania jest prezentowana, autorska koncepcja budynków dla osiedla domów jednorodzinnych w okolicach Wrocławia, inspirowana konstrukcją i detalem ściany ryglowej (niem. *Fachwerk*).

Słowa kluczowe: domy jednorodzinne, konstrukcje drewniane, formy regionalne, ekologia

Abstract

New building technologies, new solutions constructional and materials and high requirements about range energy-savings in the building, and also the initiation of proecological ideas in present solutions of project-executive, create the need of the research of new solutions for the realization of specific forms for the given cultural region.

An example of the research of such solution is presented, author's idea of buildings for the housing estate of individual houses in regions of Wrocław, inspired a regional form, construction and a detail of the half-timbered (german *Fachwerk*) wall. The one-family houses are projected for different building types – they are arranged in rows and as a free-standing.

Keywords: one-family houses, timber constructions, regional forms, ecology

* Dr hab. inż. arch. Jan Kurek, Instytut Projektowania Budowlanego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. Wstęp

Obszar obecnego województwa dolnośląskiego, a zwłaszcza okolice Wrocławia, przez stulecia znajdował się w kręgu oddziaływania kultury słowiańskiej – łużyckiej, a później germańskiej – niemieckiej. Tak więc budownictwo, jakie zachowało się na tych ziemiach do początku XX w., generalnie odzwierciedlało dorobek kultury budowlanej charakterystycznej dla niemieckiego kręgu kulturowego. Proste, zwarte plany budynków, zwykle przekrytych dwuspadowymi (rzadziej naczółkowymi) dachami, realizowane były w technologii tzw. ściany ryglowej (niem. *Fachwerk*) – tj. szkieletu drewnianego wypełnionego zazwyczaj przemurówkami z cegły.

Ryc. 1. Poszukiwanie nowych idei, nowej formy oraz nowych źródeł energii – lata 30. XX w. (wg „Ostdeutsche Bau-Zeitung Breslau”)

Fig. 1. In search of new ideas, new form and new sources of energy – 1930s of XX century (according to „Ostdeutsche Bau-Zeitung Breslau”)

Ta tradycyjna konstrukcja ścian nadawała realizowanym formom również charakterystyczny detal, bazując na perfekcyjnej ciesielce i zindywidualizowanym, właściwym łupkowi, drewnu i cegle zdobnictwie.

Modernizacja zasobów budowlanych, w tym także zasobów mieszkaniowych, wdrażanie nowych koncepcji stylowych w architekturze oraz poszukiwanie nowych, oszczędniejszych rozwiązań konstrukcyjno-materiałowych – także nowych sposobów pozyskiwania energii – owocowało na początku XX w. projektami i realizacjami promującymi ww. nowe tendencje. Dla interesującego nas obszaru popularyzacja nowości odbywała się za pośrednictwem prasy fachowej, m.in. ukazującego się we Wrocławiu (niem. *Breslau*) tygodnika „Ostdeutsche Bau-Zeitung Breslau”, wspólnie z „Deutsche Baugewerbe-Zeitung Leipzig”. W poszukiwaniu nowych rozwiązań nie zarzucano jednak wierności tradycji, zwłaszcza tradycji „muru pruskiego” i konstrukcji szkieletowej w ogóle jako oszczędniejszej ekonomicznie i materiałowo oraz uzasadnionej i sprawdzonej z punktu widzenia statyki budowli. W nowych koncepcjach szkieletu proponowano m.in. profile drewniane złożone oraz profile stalowe, a także eksperymentowano z konstrukcjami staloceramicznymi wypełniającymi. Stosowany był już w budownictwie przemysłowym i użyteczności publicznej szkielet żelbetowy.

2. Architektura jako znak czasu

Długi okres zastoju budowlanego spowodowany niepewnością przyszłości nowych mieszkańców tych ziem, przesiedlonych po II wojnie światowej z wcielonych do ZSRR wschodnich obszarów dawnej Polski, od kilkunastu lat ustąpił ożywionemu ruchowi budowlanemu. Tendencja do uniwersalizacji form i technologii realizacyjnych bierze tu górę nad respektem dla miejscowej tradycji budowlanej – pojawiają się rozwiązania katalogowe, niekojarzące się już z żadnym regionem i stylem. I tak, przykładowo, dawne strome dachy dwuspadowe zastępują obecnie dachy czterospadowe o łagodnym nachyleniu połaci.

Taki bezceremonialny i bezkompromisowy stosunek do tradycji wydaje się tu być wielkim architektonicznym nieporozumieniem. Nie po to bowiem na studiach architektonicznych poznaje się dorobek przeszłości (historia architektury), by obecnie go sobie lekceważyć. Być może przyczyna tego stanu tkwi m.in. w bezkrytycznym zachłystywaniu się wszystkim, co niesie rwący nurt architektury współczesnej – przedmiot coraz wyżej usytuowany w hierarchii programowej dzisiejszych studiów.

Dodatkowym aspektem części nowych realizacji staje się obecnie także szeroko pojęta ekologiczność wznoszonych budynków, podporządkowująca projektowane formy określonym technologiom pozyskiwania energii oraz utylizacji odpadów – już w skali domu jednorodzinnego.

Rozważając zadanie projektowe na omawianym obszarze, należałoby zdaniem autora przyjąć określone założenia formalne i konstrukcyjne, a także wzornik preferowanego detalu architektonicznego. Założenia te w pełni korespondują bowiem ze słusznie upowszechnianym w krajach Unii Europejskiej respektowaniem lokalnych tradycji, pozwalając także w architekturze realizować wielką ideę Małych Ojczyzn. Oczywiście równocześnie nowa architektura powinna także twórczo korespondować z potrzebą energooszczędności i ekologiczności. Podstawowym problemem będzie tu więc pogodzenie tradycji i nowoczesności, a także nowych rozwiązań konstrukcyjno-materiałowych w jednym budynku lub

w ich grupie. Z tego powodu w aktualnych projektach siłą rzeczy pojawiają się np. baterie słoneczne czy większe powierzchnie przeszkleń dla tzw. ogrodów zimowych. Powszechna także, w przypadku stosowania dachów stromych, będzie adaptacja poddaszy do celów mieszkalnych – co z kolei będzie „owocowało” większą liczbą lukarn lub innych wyglądów (okien) połaciowych.

Ryc. 2. Kontynuacja tradycyjnej konstrukcji ryglowej w nowych realizacjach – lata 30. XX w. (wg „Ostdeutsche Bau-Zeitung Breslau”)

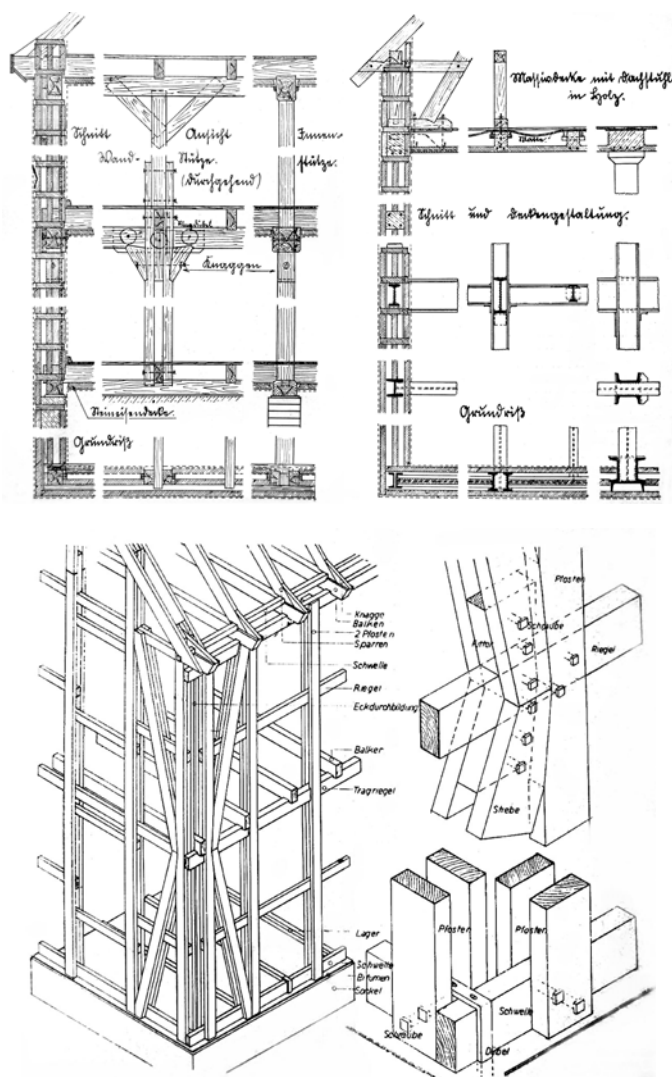
Fig. 2. The continuation of the traditional frame construction in new realizations – 1930s of XX century (according to „Ostdeutsche Bau-Zeitung Breslau”)

3. Tradycja

Elementy konstrukcji i formy architektonicznej, charakterystyczne dla budownictwa mieszkaniowego w Sudetach i na Śląsku w ogóle, to przede wszystkim: dwuspadowy stromy dach, ściany o konstrukcji szkieletowej, czasem wieńcowej, a także mieszanej – tzw. przysłupowej oraz podcienia (frontowe, narożne, podcienia z wysuniętym szczytem mieszkalnym itd.). Ponadto często występowały tu galerie, balkony i ganki – budowane w formie dwuspadowych daszków wspartych na słupkach, których bogate zdobnictwo czerpało z wzorów budownictwa uzdrowiskowego. Ganki te w latach międzywojennych XX w. zastępowano murowanymi, szklonymi werandami.

Ścian budynków zrębowych zwykle nie malowano. Natomiast budynki przysłupowe miały bielone spoiny między balami, czasem całe zręby chałup przysłupowych malowano na zielono lub brązowo. W ścianach szkieletowych przyciemniano elementy drewnianej kratownicy, aby wyraźnie kontrastowała ona z bielą płaszczyzn wypełnionych szachulcem. Ale i szachulec, konstruowany z drewnianej plecionki i gliny, malowano czasem na różowo

lub czerwono¹. Pola szkieletu nośnego wypełnione cegłą, rozpowszechniona po przyłączeniu Śląska do Prus, zwykle nie były już tynkowane.

Ryc. 3. Modyfikacje konstrukcji tradycyjnego szkieletu nośnego w drewnie i stali – poszukiwanie prostszych połączeń, oszczędniejszych w zużyciu materiału (wg „Ostdeutsche Bau-Zeitung Breslau”)

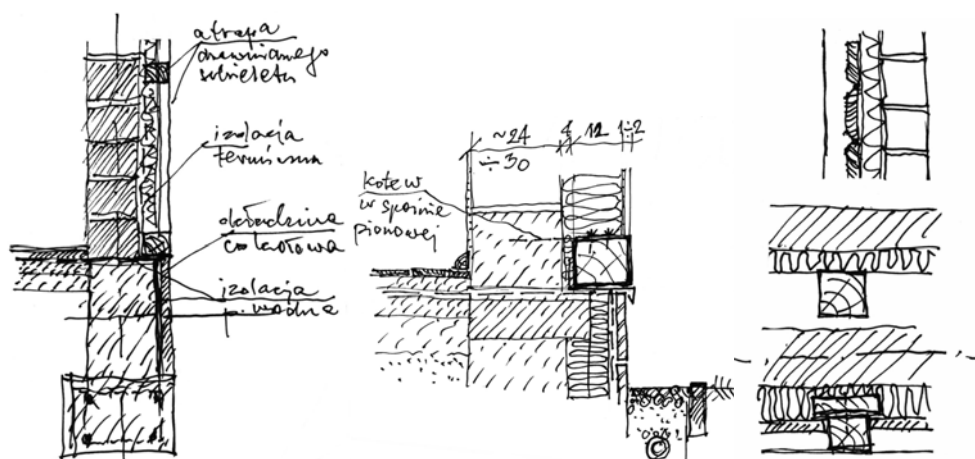
Fig. 3. Modifications of the construction of the traditional bearing skeleton in the wood and steel – the research of more simple connections, more thrifty in the waste of the material (according to „Ostdeutsche Bau-Zeitung Breslau”)

¹ T. Czerwiński, *Budownictwo ludowe w Polsce*, Sport i Turystyka, MUZA SA, Warszawa 2006, s. 287.

Zdobnictwo takich domów obejmowało także detal wyokrąglonych nadproży, szalowanych deseczkami drzwi oraz obramowania okien. W budynkach przysłupowych dodatkową dekoracją była plastyka samej konstrukcji – z ozdobnymi słupami i mieczami. Duże znaczenie zdobnicze miało także deskowanie (szalowanie) szczytów oraz, tam gdzie było to możliwe, stosowanie do pokrycia dachów i ścian ozdobnie układanego łupka.

4. Współczesność = tradycja + nowoczesność

Obowiązujące obecnie normy wymagają od przegród zewnętrznych określonej, wysokiej izolacyjności termicznej oraz rozwiązania problemu kondensacji pary wodnej w przegrodzie. Sprawia to m.in., że tradycyjna ściana ryglowa nie może tu być wprost zastosowana. Wydaje się, że pewnym, możliwym tu rozwiązaniem mogłaby być dwuwarstwowa konstrukcja ścienna z murowaną, zasadniczą warstwą nośną oraz z zewnętrzną warstwą o drewnianej konstrukcji szkieletowej, wypełnionej termoizolacją, z wykończeniem tynkiem cienkowarstwowym, podobnie jak przy termomodernizacji budynków. W tym przypadku odpowiednio należy także rozwiązać konstrukcję strefy cokołowej, tak aby zapewnić jej niezbędną izolacyjność termiczną i przeciwwilgociową.

Ryc. 4. Autorska modyfikacja konstrukcji ściany zewnętrznej z częściową adaptacją formalną konstrukcji ściany ryglowej

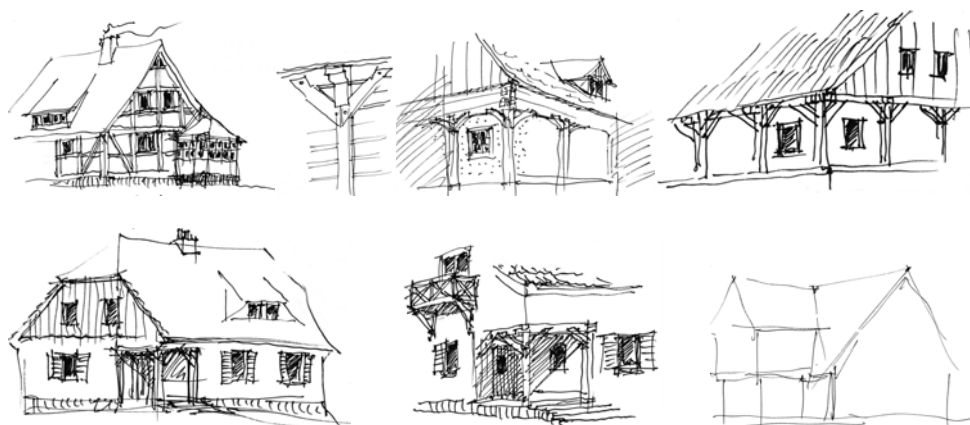
Fig. 4. The author's modification of the construction external wall with the partial formal adaptation of the wall frame construction

Zaletą proponowanego rozwiązania jest możliwość wariantowania materiałowego konstrukcji warstwy nośnej oraz możliwość stosowania zewnętrznej warstwy „szachulcowej”, tam gdzie uzasadnia to wizja formalna całości budynku lub zespołu budynków. Rozwiązanie to może być stosowane tak w zabudowie wolno stojącej, jak i zwartej – szeregowej.

Elementy detalu: ganki, podcienia, szczyty, lukarny itd., a także elementy małej architektury: murki, bramki, obudowy śmietników itd. mogą z powodzeniem czerpać z wzorów architektury historycznej danego regionu. Można także różnicować ww. formy i detale

w obrębie danego zespołu budynków mieszkalnych, uzgadniając je, w miarę możliwości, z przyszłymi mieszkańcami, właścicielami poszczególnych budynków. Natomiast przy niepełnym wykończeniu budynków (stadium tzw. deweloperskie) decyzję o wyborze i wykonaniu poszczególnych detali, korzystając z opracowanego wcześniej i zatwierdzonego w danym regionie wzornika, mogą już podjąć sami mieszkańcy poszczególnych budynków.

Zaproponowana metoda działań projektowych, szanujących dorobek tradycji, twórczo wykorzystująca wypracowane przez stulecia piękno elementów konstrukcji i zdobnictwa, z jednoczesnym dostosowaniem się do aktualnych potrzeb oraz wymagań normowych, nie powinna znacząco wpływać na minimalizowane dziś koszty materiałów, konstrukcji i robocizny. Trzeba tu jednak wziąć pod uwagę towarzyszącą naszemu życiu potrzebę obcowania z pięknem, co czyni architekta szczególnie odpowiedzialnym za kształtowanie społecznych gustów i wrażliwości estetycznej.

Ryc. 5. Poszukiwanie inspiracji dla formy i detalu w reliktach lokalno-regionalnego budownictwa: szachulcowa konstrukcja ściany, podcienia wejściowe, konstrukcja przysłupowa, detal słupów i mieczowania, wysunięte podcienia z izbą mieszkalną w poddaszu, różne kształty lukarn

Fig. 5. The research of the inspiration for the form and the detail in relicts of local – regional building: frame construction of the wall, entrance-arcadeses, the parapillared construction of the walls, the detail of columns and struts-stiffenings, advanced arcadeses with the habitable room in the garret, different shapes of dormer windows and eyebrow

Ryc. 6. Koncepcja architektoniczna grupy domów wolno stojących

Fig. 6. The architectural idea of the group of single family houses

Ryc. 7. Koncepcja architektoniczna domów w zabudowie szeregowej
Fig. 7. The architectural idea of houses in the one-family houses arranged in rows